

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Заюков Іван Вікторович

УДК 377.1:331.52 (048)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ
МЕТОДІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ**

Спеціальність 08.09.01 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка та політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Вінницькому національному технічному університеті
Міністерства освіти та науки України

Науковий керівник: доктор технічних наук, професор

Сердюк Василь Романович,

Вінницький національний технічний університет,
завідувач кафедри Менеджменту будівництва,
охорони праці та безпеки життєдіяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч
науки і техніки України

Онiкiєнко Володимир Васильович,

Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України, головний науковий співробітник

кандидат економічних наук

Ярошенко Ганна Василівна

Науково-дослідний інститут праці та зайнятості населення
Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України,
старший науковий співробітник;

Провідна установа: Інститут економіки промисловості НАН України,
відділ економічних проблем охорони праці та
соціальної політики, м. Донецьк.

Захист відбудеться “ “ _____ 2006 р. о годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д 26.247.01 Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України за адресою: 01011,
м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту демографії та соціальних
досліджень НАН України за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий _____ 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Полякова С.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стратегічним напрямом соціально-економічного розвитку України є перехід від індустріальної до постіндустріальної економіки – економіки знань. В сучасних умовах для країни важливе значення має відтворення інтелектуального потенціалу суспільства та вирішення проблеми кадрової кризи, що викликано процесами глобалізації, поширенням нових технологій. Це вимагає наявності високого рівня освіти, компетентності та кваліфікації економічно активного (у тому числі незайнятого) населення та кадрів на виробництві. Тому нині надзвичайно актуальною є проблема реалізації в країні інноваційних підходів до професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робочої сили та наближення їх до стандартів розвинених країн Європейського Союзу.

Дослідженню проблем ринку праці (в аспекті підвищення конкурентоспроможності робочої сили) присвячені роботи Дж. Кейнса, А. Маршала, П. Агіона, М. Портера та інших; питання розвитку ринку праці і зайнятості в умовах трансформаційних економік досліджувались вченими-економістами країн СНД І. Бушмаріним, К. Кязимовим, В. Іноземцевим, А. Семеновим та іншими.

Великий внесок в дослідження професійної підготовки продуктивних сил України, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, безробіття, зайнятості зробили вітчизняні науковці та фахівці О. Амоша, Н. Анішина, С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, Д. Верба, І. Гнибіденко, О. Грішнова, Б. Данилишин, Г. Дмитренко, М. Долішній, В. Жамін, Т. Заяць, С. Іванова, І. Каленюк, В. Клімов, В. Коваль, Л. Колешня, А. Колот, І. Кравченко, Г. Куліков, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, Ю. Маршавін, В. Марцинкевич, С. Мельник, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, О. Новікова, В. Новіков, В. Онікієнко, Н. Павловська, О. Павловська, І. Петрова, С. Пирожков, Т. Плішка, В. Покришук, В. Савченко, М. Семикіна, В. Сердюк, Л. Ткаченко, О. Цимбал, Г. Ярошенко та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації тісно пов'язана з науково-дослідною роботою, що проводилась в Вінницькому національному технічному університеті: “Теорія трансформації сучасного ринку в Україні під впливом процесів глобалізації” (д/р № 0104U000739, 2004-2006 рр.), у межах якої особисто автором досліджувалась проблема підвищення конкурентоспроможності підприємства шляхом реалізації інноваційних підходів до професійної підготовки кадрів та в рамках реалізації в Україні Проекту Програми Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної Організації Праці (МОП) “Впровадження гнучких програм професійного навчання для безробітних” (за номером проекту UKR/ 99 / 006-007).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є створення теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо розвитку організаційно-

економічного механізму реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення.

Відповідно до сформульованої мети в дисертації були поставлені та вирішувались такі завдання:

- обґрунтувати значущість впровадження інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення як важливої передумови підвищення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці;
- удосконалити механізм визначення рейтингу навчальних закладів, які здійснюють професійне навчання економічно активного населення;
- визначити напрями удосконалення підходів до фінансування професійного навчання економічно активного (у тому числі незайнятого) населення;
- розробити прогноз обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення;
- оцінити соціально-економічну ефективність реалізації модульної технології професійного навчання економічно активного населення;
- розробити практичні рекомендації щодо розвитку організаційно-економічного механізму реалізації модульного професійного навчання економічно активного населення;
- розробити рекомендації та пропозиції щодо розвитку інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення у відповідності із соціально-економічною політикою держави.

Об'єктом дослідження є система професійного навчання економічно активного населення, яка забезпечує взаємозв'язок між ринком праці та ринком освітніх послуг.

Предметом дослідження є механізм реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, методи системного аналізу та узагальнення (при дослідженні значущості реалізації інноваційних методів професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації економічно активного населення); математичного моделювання та експертної оцінки (при дослідженні рейтингу професійних закладів освіти з урахуванням інноваційних методів навчання, що ґрунтується на теорії “нечітких множин”); прогнозування (для визначення обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення), статистичні та графічні методи (при формуванні таблиць, графіків, схем), логічного узагальнення результатів (при формуванні висновків).

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, які визначають її новизну та виносяться на захист, належать такі:

- уперше застосовано теорію “нечітких множин” при визначенні рейтингу навчальних закладів, що дає можливість комплексно оцінити кількісні (цінові, тривалість навчання) та лінгвістичні (якісні) критерії;
- удосконалено модель професійної підготовки економічно активного населення, в її основу покладено інноваційний підхід, що дозволить забезпечити високу конкурентоспроможність робочої сили та сприятиме розвитку безперервного професійного навчання впродовж життя;
- розроблено мотиваційну модель оплати праці викладачів модульного професійного навчання, яка враховує систему коефіцієнтів, що дозволяє оцінити особистий внесок кожного викладача з урахуванням його професійних і ділових якостей;
- конкретизовано підходи до вирішення проблем фінансування професійного навчання економічно активного (у тому числі незайнятого) населення, які спрямовані на диверсифікацію джерел фінансування при використанні інноваційних методів професійного навчання, а також впровадження нових способів кредитування професійної освіти;
- розроблено прогноз обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення та дістала подальшого розвитку модель визначення обсягів професійного навчання;
- доповнено методичку розрахунку показників економічної та соціальної ефективності професійного навчання економічно активного населення, яка передбачає застосування системи додаткових показників, що визначають економію витрат на професійне навчання за рахунок впровадження інноваційних методів професійного навчання порівняно з традиційними; скорочення витрат на утримання матеріально-технічної бази навчального закладу; зменшення витрат на виплату громадянам матеріальної допомоги в період проходження навчання та адаптовано запропоновану систему до оцінки модульного професійного навчання;
- розроблено організаційну модель реалізації системи модульного професійного навчання економічно активного населення, яка відрізняється підвищеним рівнем гнучкості, адресності, індивідуалізації, спрямованості на забезпечення безперервності навчання впродовж життя та сприяє підвищенню конкурентоспроможності робочої сили за рахунок зміни концепції професійної підготовки з фактора “часу” до фактора “компетентності”;
- запропоновано рекомендації та пропозиції щодо подальшого розвитку інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення, що відповідає концепції соціально-економічної політики держави.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони доведені до стадії конкретних рекомендацій і створюють вагоме підґрунтя для удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення в Україні. За участю дисертанта в Україні (на прикладі Вінницької області) створено діючий заклад – Вінницький регіональний

центр модульного навчання. Крім того, була здійснена оцінка соціально-економічної ефективності створення подібних закладів в державі, розраховано соціально-економічний ефект, який виражається в економії коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що сприяє покращенню ситуації на ринку праці в Україні, зокрема в Вінницькій області. Перехід до реалізації модульної технології професійного навчання економічно активного населення дає можливість забезпечити безперервне професійне навчання, що ґрунтується на факторі компетентності. Окремі результати дисертаційного дослідження використані: Українським міжгалузевим центром модульного професійного навчання (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 01.11.2005 року); Вінницьким обласним центром зайнятості (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 10.11.2005 року); Вінницьким національним технічним університетом (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 15.11.2005 року).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих в співавторстві, в роботі використовувались лише ті ідеї, що є результатом особистої роботи здобувача. Особистий внесок в роботи, опубліковані у співавторстві, зазначено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертації апробовані й отримали позитивну оцінку на міжнародних, республіканських та регіональних конференціях, зокрема: міжнародних науково-практичних конференціях: “Наука і освіта” (Дніпропетровськ, 2004); “Гуманізм і освіта” (Вінниця, 2004); “Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання” (Харків, 2005); “Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національні аспекти” (Дніпропетровськ, 2005); “Наука і освіта” (Дніпропетровськ, 2005); “Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи” (Хмельницький, 2005) та регіональних науково-практичних конференцій: “Формування стратегії конкурентоспроможності освіти в регіоні” (Жовті Води, 2004); всеросійської науково-практичної конференції “Технологии интернет – на службу обществу” (Саратов, 2004); “Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки Вінниччини” (Вінниця, 2005); “Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках” (Дніпропетровськ, 2006).

Публікації. Основні теоретичні, методичні та практичні положення дисертаційної роботи, а також наукові розробки автора відображені в 17 наукових працях загальним обсягом 3,7 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,1 друк. арк., у тому числі 7 статей у фахових збірниках наукових робіт, 10 – у тезах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 158 сторінок. Загальна

кількість ілюстрацій – 12; таблиць – 16. Список використаних джерел містить 176 найменувань, викладених на 16 сторінках, 8 додатків розміщені на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретико-методологічні основи дослідження розвитку професійного навчання економічно активного населення України” міститься наукове опрацювання концептуальних засад розвитку в Україні інноваційних методів професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації економічно активного (у тому числі незайнятого) населення та кадрів на виробництві як важливої складової активної політики зайнятості, ефективного засобу боротьби з безробіттям, підвищення конкурентоспроможності робочої сили та забезпечення передумов розвитку безперервного навчання.

Гострою соціально-економічною проблемою для більшості країн світу, у тому числі і для України є безробіття, яке є джерелом поширення бідності, призводить до падіння професійно-кваліфікаційного потенціалу економічно активного населення, міграції населення за кордон, є гальмом розвитку соціально-економічних процесів держави.

В дисертаційній роботі підкреслюється, що сьогодні ефективним методом боротьби з безробіттям є такі заходи активної політики зайнятості, як проведення професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації, оскільки саме рівень освіти є основним чинником підвищення конкурентоспроможності робочої сили, вирішальним фактором економічного розвитку будь-якої країни, а отже, і важливим напрямком вирішення багатьох проблем, які постали перед ринком праці і ринком освітніх послуг України. Крім того, загальновідомо, що рівень зайнятості залежить від рівня освіти, а освіта підвищує рівень економічної активності та мобільності робочої сили.

Після набуття Україною статусу країни з ринковою економікою виникає необхідність врахування сучасних реалій ринку праці і ринку освітніх послуг, оскільки останні дослідження ринку праці України, проведені вітчизняними науковцями і фахівцями, свідчать про недоліки реформування системи державного професійного навчання; неадекватність масштабів, структури та методів професійної підготовки робочої сили; недостатню розвиненість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації економічно активного населення.

Актуальним завданням сучасної Європи є формування стратегії навчання впродовж життя, у тому числі незайнятого населення, що має бути характерним і для України. Безперервне навчання впродовж життя економічно активного населення, перш за все, націлене на підвищення конкурентоспроможності робочої сили. В зв'язку цим нами уточнено зміст поняття “конкурентоспроможність робочої сили”, під яким ми розуміємо здатність робітника задовольняти вимогам роботодавця до виконання певного виду роботи в межах певної професії (спеціальності) з

урахуванням його особистісних і якісних характеристик, а особливо його здатності до безперервного навчання та постійного самовдосконалення.

Економіка України потребує реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення. Розглядаючи інноваційні методи професійного навчання, які використовуються сьогодні на ринку освітніх послуг та враховуючи думки вітчизняних і закордонних науковців і фахівців, важливо виділити такий ефективний метод, як модульне професійне навчання, заснований на концепції “Модулі трудових навичок”, розроблений МОП. В Україні реалізується міжнародний проект “Впровадження гнучких програм професійного навчання для безробітних” (ПРООН/МОП), який є важливим елементом реалізації активної політики зайнятості. В основі модульного методу професійної підготовки економічно активного населення покладена концепція “фактору компетентності”, а не “фактору часу”, що більше відповідає ринковим умовам і дає можливість скоротити тривалість та витрати під час проведення навчання, підвищити рівень мотивації слухачів до його проходження, підвищити конкурентоспроможність робочої сили та знизити рівень безробіття в Україні.

Реалізація та розвиток модульного професійного навчання економічно активного населення вимагає розробки ефективного організаційно-економічного механізму: законодавчого врегулювання цієї системи навчання в Україні; пошуку джерел фінансування витрат та удосконалення існуючої системи фінансування професійної освіти незайнятого, кадрів на виробництві та інших категорій економічно активного населення; визначення організаційних перспектив реалізації його в Україні (на прикладі конкретних регіонів); визначення обсягів модульного професійного навчання та його соціально-економічної ефективності.

У другому розділі “Сучасний стан професійного навчання економічно активного населення” обґрунтована необхідність розробки методичних основ дослідження рейтингу професійних закладів освіти з врахуванням інноваційних методів навчання в Україні. Сьогодні існує проблема оцінки навчальних закладів з позиції якості, вартості та інших критеріїв. В дисертації запропоновано модель оцінки рейтингу навчальних закладів, що проводять професійне навчання економічно активного населення. Вона базується на теорії “нечітких множин”, що дозволяє врахувати як чіткі (кількісні), так і лінгвістичні (якісні) фактори в комплексі та вибрати навчальний заклад, який забезпечить високу конкурентоспроможність економічно активного населення на ринку праці. Впровадження модульного професійного навчання вимагає оцінки додаткового критерію – тривалості навчання. В роботі приведений узагальнюючий алгоритм оцінки навчальних закладів та здійснена оцінка рейтингу навчального закладу (на прикладі Вінницького обласного центру зайнятості).

На рис. 1. коренем дерева є рейтинг навчального закладу (R), який поділяється на інтервали (d_1, d_2, d_3), а його гілками - фактори, що впливають на нього: вартість (X), до складу

якого входять такі показники: безпосередня вартість навчання одного слухача (x_1), забезпечення безробітних громадян житлом (x_2); якість (Y), який включає рівень працевлаштування після закінчення навчання (y_1), рівень отриманих знань (компетентності) слухачами (y_2), рівень задоволеності слухача викладачами (y_3), рівень задоволеності роботодавця слухачем (y_4); тривалість навчання (Z), який включає середню тривалість навчання одного учня (z_1), відсоток слухачів, які самостійно оволоділи навчальним матеріалом в процесі навчання (z_2). Для лінгвістичної оцінки вищеприведених факторів використовується множина нечітких термів (Н – низька, нС – нижче середньої, С – середня, вС – вище середньої, В – висока).

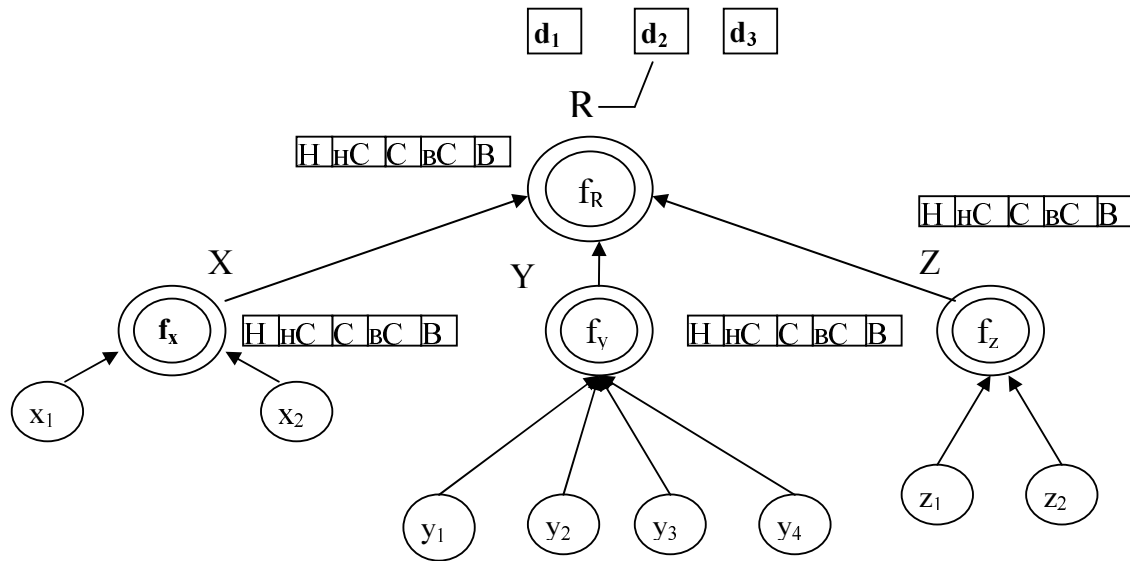


Рис. 1. Дерево логічного висновку ієрархічних зв'язків

В дисертації наголошується на необхідності диверсифікувати джерела фінансування витрат на професійне навчання. Проаналізувавши сучасне становище фінансування витрат такої категорії економічно активного населення, як незайняте, можна сказати, що питома вага пасивних заходів політики зайнятості населення в загальній структурі Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (Фонд) в 2004 році займає найбільшу питому вагу (виплати допомоги в зв'язку з безробіттям, матеріальна та допомога на поховання – 48,3 %; утримання та забезпечення діяльності Фонду – 12 %).

Аналіз питомої ваги витрат з Фонду на професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації незайнятого населення свідчить, що вона становила в 2004 році лише 3,8 %, що в 12,5 разів менше порівняно з виплатою безробітним матеріальної допомоги та в 5,3 рази менше порівняно з тими коштами, які витрачаються в розвинених країнах. Нами пропонується перерозподілити джерела фінансування витрат з Фонду на користь активних заходів політики зайнятості, а особливо наголошується на необхідності збільшити питому вагу витрат на

проведення професійного навчання з 3,8 до 20 %. Важливим в сучасних ринкових умовах розвитку фінансування є розробка і використання нових методик підрахунку вартості підготовки фахівців (з використанням інноваційних методів професійного навчання), особливо серед незайнятого населення, що дозволяє, з одного боку, розрахувати норматив фінансування професійного навчання за рахунок бюджетних фондів і коштів Фонду, а з іншого - визначити базу для встановлення ціни освітньої послуги.

В роботі наголошується на необхідності удосконалення системи оплати праці викладачів, які беруть участь у впровадженні інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення. Нами розроблено мотиваційну модель оплати праці, в якій при розрахунку розміру заробітної плати враховується традиційний підхід (в залежності від кількості навчальних годин і вартості однієї людино-години) та рекомендовано використовувати систему коефіцієнтів, що дозволяє оцінити особистий внесок кожного викладача з врахуванням його професійних і ділових якостей.

Реалізація та подальший розвиток інноваційних методів професійного навчання потребує оцінки його соціально-економічної ефективності, удосконалення діючої методики розрахунку показників економічної та соціальної ефективності професійного навчання економічно активного населення, адаптації запропонованої методики до оцінки модульного професійного навчання, з урахуванням додаткових показників, що визначають економію витрат на навчання внаслідок: зменшення витрат шляхом впровадження інноваційних методів професійного навчання; скорочення витрат на утримання матеріально-технічної бази навчального закладу; зменшення витрат на виплату громадянам матеріальної допомоги у період проходження навчання.

Аналіз основних показників організації професійного (у тому числі модульного) навчання незайнятого населення в регіоні (на прикладі Вінницького обласного центру зайнятості) показав, що розрахований умовний соціально-економічний ефект (відповідно до діючої методики розрахунку показників економічної та соціальної ефективності професійного навчання безробітних та інших категорій населення) склав в 2004 році – 358,74 тис. грн., що дозволило б додатково залучити безробітних до навчання у кількості 879 осіб, враховуючи середню вартість професійного навчання однієї особи в розрізі професій.

В дисертації був спрогнозований соціально-економічний ефект від реалізації модульного професійного навчання економічно активного населення (на прикладі Вінницького регіонального центру модульного навчання). Здійснений розрахунок бізнес-пропозиції на 2006-2008 роки свідчить, що витрати на проведення модульного професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації в середньому на одного учня становили в 2005-2006 роках біля 435 грн. (при середній кількості осіб, які мають пройти навчання за відповідний період – 540 осіб), що на 38 % менше порівняно з традиційним видом навчання. Враховуючи темпи інфляції, розрахунки

дають можливість прогнозувати соціально-економічний ефект в 2006-2008 роках у сумі 150,11 тис. грн. та додатково залучити економічно активного населення до проходження професійного навчання у кількості 335 осіб. Проведені розрахунки бізнес-пропозиції свідчать про життєздатність таких закладів, як регіональні центри модульного професійного навчання.

У третьому розділі “Розвиток інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення” здійснений прогноз обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення та дістала подальшого розвитку модель визначення його обсягів. При визначенні обсягів модульного професійного навчання потрібно виходити з того, що слід розрізняти реальних та потенційних споживачів модульної технології (ПРООН/МОП). Прогноз обсягів модульного професійного навчання незайнятого населення (потенційних споживачів) приведений на рис. 2.

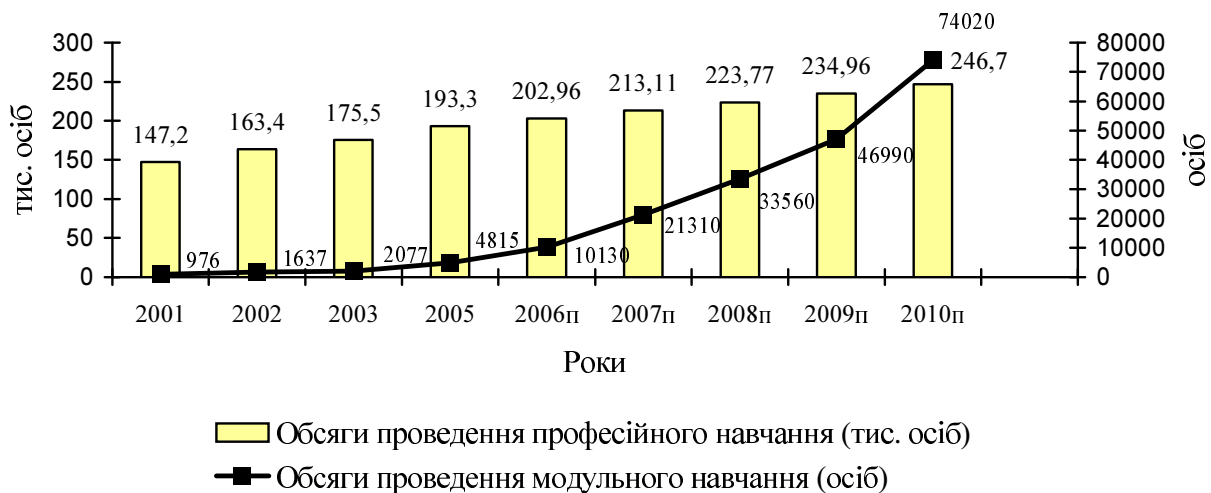


Рис. 2. Прогнозовані обсяги модульного професійного навчання незайнятого населення (ПРООН/МОП)

З рис. 2 видно, що прогнозовані обсяги проведення професійного навчання незайнятого населення в 2010 році порівняно з 2001 роком зростуть на 68 %, а обсяги проведення модульного професійного навчання незайнятого населення з 2005 року мають стрімку тенденцію до збільшення. Так, в 2005 році модульне професійне навчання пройшли 4815 осіб, що в 4,9 рази більше порівняно з 2001 роком, а до 2010 року планується збільшити цю чисельність до 74 тис. осіб.

Розрахунок реальних споживачів модульної технології професійного навчання (ПРООН/МОП) може здійснюватись на основі балансового методу, що дає змогу визначити загальну та додаткову потребу в робочій силі на мікро- та на макрорівні (рис. 3.).

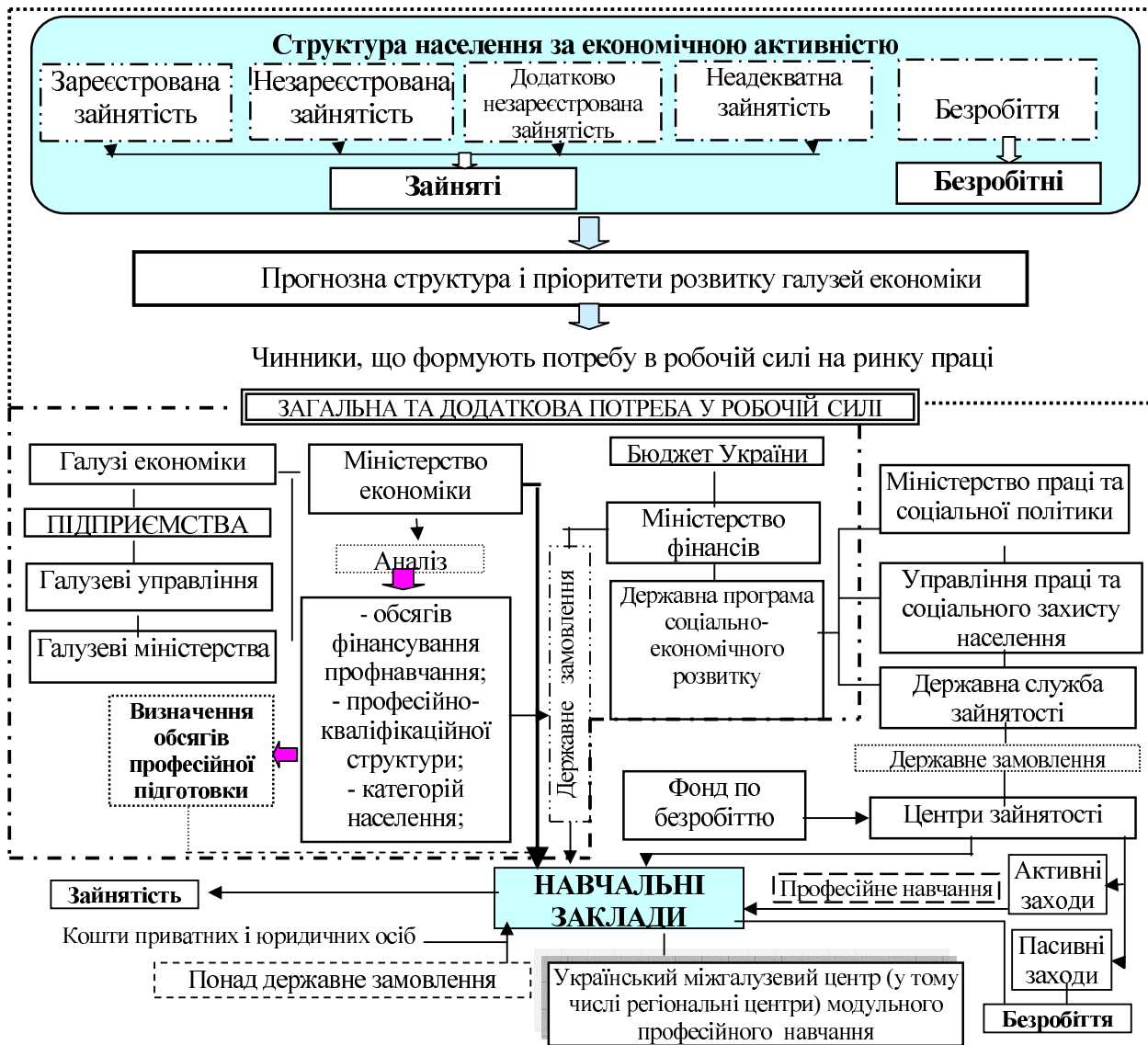


Рис. 3. Модель визначення обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення

При прогнозуванні обсягів модульного професійного навчання незайнятого населення (див. рис. 2.) враховувались тенденції розвитку професійного навчання незайнятого населення в Україні за 2001-2005 роки, а також темпи зростання чисельності безробітного населення, яке реєструється в ДСЗ; думка експертів і фахівців щодо майбутнього розвитку модульного професійного навчання економічно активного (у тому числі незайнятого) населення.

Реальних споживачів модульної технології доцільно визначати, виходячи з моделі (див. рис. 3). Зазначена модель ґрунтується на балансовому підході, тобто визначається потреба в робочій силі у структурних підрозділах, функціональних службах підприємств (установ та організацій), далі узагальнені дані йдуть на вищі рівні (наприклад, в галузеві міністерства), де формуються необхідні обсяги організації професійного навчання економічно активного населення.

В роботі здійснений аналіз підготовки кадрів на підприємствах, установах та в організаціях, у тому числі за місцем та видами навчання; динаміки показників діяльності професійно-технічних навчальних закладів, у тому числі професійної підготовки випускників навчальних закладів; динаміки показників діяльності вищих навчальних закладів (I-IV рівнів акредитації), що дало можливість спрогнозувати необхідну кількість потенційних споживачів, які будуть використовувати модульну технологію професійного навчання економічно активного населення (ПРООН/МОП). Споживачами модульної технології можуть бути такі категорії населення: незайняте населення, яке проходило професійне навчання; працівники, які були навчені новим професіям на підприємствах, установах, організаціях; учні, слухачі, які навчаються в професійно-технічних навчальних закладах; студенти, які навчаються у вищих навчальних закладах (I–IV рівнів акредитації).

З метою ефективної реалізації модульної технології професійного навчання економічно активного населення, а також враховуючи тенденції змін на ринках праці розвинених країн (перехід до безперервного професійного навчання впродовж життя, що ґрунтується на «факторі компетентності») розроблена організаційна модель реалізації його в Україні (рис. 4).

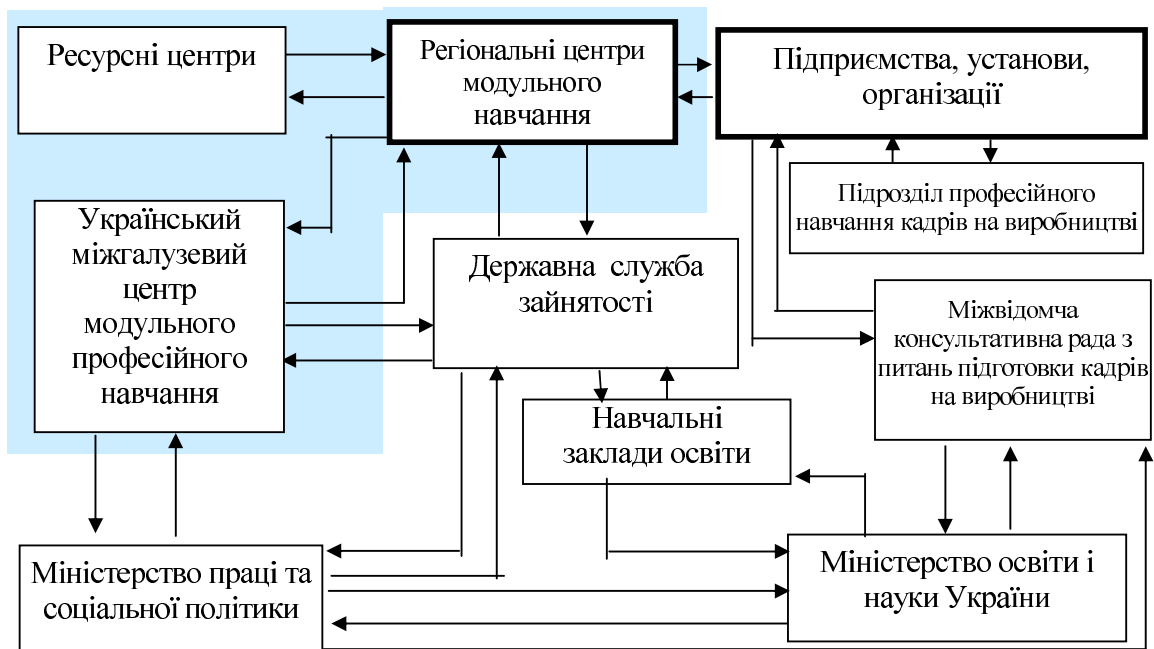


Рис. 4. Організаційна модель розвитку модульного професійного навчання

Організаційна модель (див. рис. 4) дасть змогу зменшити рівень безробіття, підвищити конкурентоспроможність робочої сили, забезпечить безперервність професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації, що розглядається як важливий резерв розвитку якості людських ресурсів. Інституціональні складові моделі забезпечать ефективну реалізацію модульного професійного навчання економічно активного населення (незайнятого населення, у тому числі безробітних громадян; кадрів на виробництві; студентів та учнів; осіб, які соціально

незахищені, у тому числі інваліди, жінки, молодь, військовослужбовці, звільнені в запас; осіб, які хочуть організувати власний бізнес) на ринку праці в Україні. З метою забезпечення реалізації організаційного механізму була проаналізована нормативно-правова база розвитку модульного навчання (ПРООН/МОП) економічно активного населення в Україні та запропоновані шляхи її покращення у відповідності до сучасних тенденцій розвитку ринку праці.

В дисертації наголошується на необхідності удосконалення шляхів стимулювання роботодавців до проведення професійного навчання економічно активного населення, у тому числі із використанням інноваційних методів (в установах, організаціях) з врахуванням надання пільг при оподаткуванні. Запропоновано додаткові позабюджетні джерела фінансування витрат на організацію професійного навчання (фондів: страхових, молодіжних, соціального захисту інвалідів, громадських, підприємств, державного і місцевого бюджетів та пенсійного фонду, крім того, коштів спонсорів, гранти тощо). Акцентовано увагу на доцільності реалізації такої концепції фінансування професійного навчання, як кредитування економічно активного населення. В основі кредитування має бути покладений принцип надання державою безвідсоткових кредитів (короткострокових, середньострокових, довгострокових) з розробкою пільгових умов погашення кредиту в залежності від різних факторів, які приведені в дисертації. Проаналізовано принципи надання фінансової допомоги (стипендії) економічно активному населенню в економічно розвинених країнах та запропоновано шляхи їх адаптації до умов України.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове розв'язання наукового завдання: створення теоретико-методологічних засад і визначення пріоритетних шляхів розвитку організаційно-економічного механізму реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення.

Результати досліджень дозволили зробити такі висновки наукового та прикладного характеру:

1. Впровадження інноваційних методів професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації економічно активного населення пов'язане з сучасними процесами, які відбуваються на ринку праці та ринку освітніх послуг. Необхідними є відновлення трудових навичок кваліфікованих і висококваліфікованих кадрів, які перебувають у стані безробіття; ефективна професійна підготовка, що відповідає вимогам сучасного ринку праці; підвищення конкурентоспроможності робочої сили та ефективності системи підготовки в цілому, що має ґрунтуватись на «факторі компетентності»; надання можливості зайнятості громадянам за допомогою нестандартних форм; забезпечення умов до безперервної професійної і вищої освіти.

Саме тому в сучасних умовах розвитку ринку праці і ринку освіти доцільно реалізовувати методику модульного професійного навчання (Модулі трудових навичок) при навчанні

економічно активного населення, яка розроблена МОП у відповідності до реалізації в Україні ООН і МОП міжнародного проекту «Впровадження гнучких програм професійного навчання для безробітних», який, в основному, націлений на подолання вищезазначених проблем. Головною перевагою модульного професійного навчання порівняно з традиційним є те, що воно дозволяє скоротити тривалість навчання в два рази при зменшенні витрат в 2–2,5 рази. Особливість модульної системи професійного навчання полягає і в тому, що вона дає змогу пристосовуватись до реального попиту на працівників певного профілю компетентності, а не лише пропонувати вже існуючі види та програми навчання, що дуже актуально в ринкових умовах.

2. Сучасні підходи до визначення рейтингу навчального закладу центрами зайнятості при організації і проведенні професійного навчання потребують удосконалення, оскільки при здійсненні процедури тендеру фактично оцінюється і є переважаючим єдиний фактор – ціновий (вартість навчання одного слухача). У процесі дослідження розроблено та запропоновано механізм, який базується на теорії «нечітких множин» для визначення рейтингу навчальних закладів, який в комплексі оцінює такі фактори: вартісні, якісні і фактор тривалості, що дозволяє використовувати експертно-лінгвістичну інформацію для прогнозування вищезазначеного рейтингу та обирати той навчальний заклад, який забезпечить головну потребу сьогодення – високу конкурентоспроможність робочої сили, а отже, дозволить зменшити рівень безробіття.

3. Існуюча система фінансування професійного навчання економічно активного (у тому числі незайнятого) населення в Україні потребує удосконалення. В структурі витрат Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (за 2004 рік) найбільшу частку фінансування припадає на пасивні заходи (більше 50 %), а питома вага витрат на професійне навчання в загальній структурі витрат Фонду за відповідний період становила 3,8 %, що в п'ять разів менше порівняно з розвиненими країнами. Тому актуальним напрямком державної соціально-економічної політики є перехід від пасивних до активних заходів політики зайнятості та залучення додаткових коштів для фінансування професійного навчання незайнятого населення шляхом створення додаткових позабюджетних джерел фінансування та розширення платних освітніх послуг.

4. Механізм фінансування бюджетних коштів на проведення професійного навчання пропонується удосконалити шляхом реалізації такої концепції: професійне навчання економічно активного населення через різні державні установи має здійснюватись на основі кредитування осіб, які потребують навчання. Для цього держава через відповідні фонди має надавати безвідсоткові (короткострокові, середньострокові, довгострокові) кредити з врахуванням пільгових умов його погашення. Це виключить неефективне використання бюджетних коштів на проведення професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації незайнятого та

інших категорій населення, які потім не будуть конкурентноспроможними на ринку праці, як це відбувається зараз.

5. З метою визначення і формування загальної вартості професійного навчання із застосуванням інноваційних методів професійного навчання в роботі приведені сучасні підходи, які можна використовувати і при визначенні вартості модульного професійного навчання. Так, в основі розрахунку безпосередньої вартості модульного професійного навчання економічно активного населення пропонується залишити існуючі складові витрат, які затверджені діючими методичними рекомендаціями, а розрахунок такої складової витрат, як «заробітна плата» удосконалити, оскільки це буде стимулювати роботу викладачів.

На відміну від існуючих підходів до розрахунку заробітної плати викладачів, які задіяні в організації і реалізації інноваційних технологій професійного навчання, нами розроблена відповідна мотиваційна модель оплати праці. При нарахуванні заробітної плати пропонується враховувати ставки погодинної оплати праці викладачів, кількість навчальних годин і систему коефіцієнтів. Узагальнений індивідуальний кваліфікаційний коефіцієнт, що визначається в роботі, розділяється на дві групи. До першої групи пропонується включати показники, які враховують рівень внеску викладача в організацію і реалізацію модульної технології професійного навчання в навчальному процесі. До другої групи включаються показники, які характеризують особистісні (у тому числі здатність викладачів до використання інновацій в процесі своєї діяльності) якості викладача.

6. Діюча методика визначення соціально-економічної ефективності професійного навчання економічно активного населення потребує удосконалення, оскільки при впровадженні інноваційних методів професійного навчання виникає необхідність враховувати додаткові складові, які дають можливість отримати економію коштів. Так, при впровадженні модульної технології професійного навчання можна досягнути економії в результаті: зменшення витрат порівняно з традиційним видом навчання (за рахунок скорочення тривалості навчання, врахування раніше отриманих знань слухачами); скорочення витрат на утримання матеріально-технічної бази (за рахунок оптимальної організації процесу навчання); економії коштів з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (за рахунок зменшення терміну навчання, а отже і зменшення матеріальної допомоги в період проходження професійного навчання). З урахуванням вищеприведеної системи оціночних показників була визначена соціально-економічна ефективність організації професійного навчання в Україні (на прикладі Вінницької області). Так, в 2004 році зазначений ефект складав 358,74 тис. грн., або додатково можна було залучити до професійного навчання 879 осіб.

7. В дисертаційній роботі був спрогнозований соціально-економічний ефект від реалізації модульного професійного навчання економічно активного населення (на прикладі Вінницького

регіонального центру модульного навчання). Здійснений розрахунок в бізнес-пропозиції на 2006-2008 роки свідчить, що витрати на проведення модульного професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації в середньому на одного учня становили в 2005-2006 роках біля 435 грн. (при середній чисельності осіб, які мають пройти це навчання за відповідний період – 540 осіб), що на 38 % менше порівняно з традиційним видом навчання. Враховуючи темпи інфляції, розрахунки дають можливість прогнозувати соціально-економічний ефект в 2006-2008 роках у сумі 150,11 тис. грн. та додатково залучити 335 осіб з числа економічно активного населення до професійного навчання. Проведені розрахунки в бізнес-пропозиції свідчать про життєздатність таких закладів, як регіональні центри модульного професійного навчання.

8. Розроблено прогноз обсягів професійного навчання економічно активного населення та приведена модель визначення обсягів цього навчання. В основі розрахунку потреби в обсягах проведення професійного навчання, у тому числі модульного, покладений балансовий метод, що дає змогу визначити загальну і додаткову потребу в робочій силі на мікро– і макрорівні. Проведені розрахунки щодо прогнозування обсягів модульного професійного навчання незайнятого населення на 2006–2010 роки свідчать, що сумарно за відповідний період модульною технологією в процесі навчання зможуть скористатися 186 тис. осіб.

9. В дисертації розроблена та запропонована організаційна модель реалізації модульного професійного навчання економічно активного населення. Зазначена модель, на відміну від традиційної, відрізняється гнучкістю, адресністю, індивідуалізацією, спрямованістю на забезпечення безперервності навчання протягом життя, сприяє підвищенню конкурентоспроможності робочої сили, яка включає такі важливі складові: Український міжгалузевий центр модульного навчання, регіональні центри модульного навчання, ресурсні центри, підприємства та інші інституціональні одиниці, які забезпечують розповсюдження модульної технології в Україні.

10. Рекомендації та пропозиції щодо удосконалення державної соціально-економічної політики у сфері організації і проведення професійного навчання передбачають такі напрямки: визначення джерел фінансування регіональних центрів модульного навчання (за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, та коштів місцевого і державного бюджету); удосконалення нормативно-правової бази розвитку модульного професійного навчання економічно активного населення; пошук шляхів стимулювання роботодавців до застосування інноваційних методів, у тому числі модульного при проведенні професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації кадрів на виробництві (шляхом проведення ефективної податкової політики державою – розширення відповідних податкових пільг роботодавцю); покращення ситуації в сфері широкого залучення незайнятого та інших категорій населення до підприємницької діяльності і самозайнятості (за

рахунок збільшення існуючих розмірів допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності; підвищення ефективності надання матеріальної допомоги безробітним, які проходять професійне навчання. В основі надання зазначеної допомоги має бути покладений такий принцип розподілу допомоги на дві частини (перша частина – в межах існуючого розміру, а друга (при необхідності) шляхом видачі безвідсоткового кредиту з врахуванням пільгових умов його погашення).

СПИСОК ОПУБЛКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сердюк В.Р., Заюков І.В. Модульна технологія професійного навчання як складова активної політики зайнятості // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – Вип. 183. – Т.4. – С. 229–238.

Особистий внесок: обґрунтування доцільності реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного, у тому числі незайнятого населення.

2. Заюков І.В. Роль малого бізнесу в забезпеченні продуктивної зайнятості населення // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Вип. 188. – Т.2. – С. 300–308.

3. Сердюк В.Р., Заюков І.В. Деякі підходи до оцінки ефективності інноваційних технологій професійного навчання // Вісник ВПІ. – 2004. – № 4. – С. 111–115.

Особистий внесок: проаналізовані та запропоновані підходи до оцінки ефективності інноваційних технологій професійного навчання.

4. Заюков І.В. Безробіття як фактор зниження рівня життя населення // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Вип. 196. – С. 372–378.

5. Заюков І. Організація і система фінансування інноваційних форм професійного навчання безробітних // Формування ринкових відносин в Україні. – Київ.: НДЕІ, 2005. – № 4. – С. 6–13.

6. Заюков І. Механізм вибору рейтингу навчальних закладів центрами зайнятості // Економіка: проблема теорії та практики: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2005. – Вип. 210. – С. 571–576.

7. Заюков І. Мотиваційні підходи в роботі викладачів, задіяних при реалізації і впровадженні інноваційних методів професійного навчання безробітних // Формування ринкових відносин в Україні. – Київ.: НДЕІ, 2005. – № 5. – С. 34–39.

8. Заюков І.В. Нормативно-правова база реалізації в Україні модульної технології професійного навчання незайнятого населення // Наука і освіта: Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (10.02.2004 р.). – Дніпропетровськ, ДНУ, 2004. – С. 38-40.

9. Заюков І.В., Зорина М.В. Перспективи використання сети Интернет в активизации инновационных технологиях профессионального обучения // Технологии интернет – на службу

обществу: Материалы всероссийской научно-практической конференции (01.07.2004 р.).– Саратов, 2004. www.conf.renet.ru.

Особистий внесок: проаналізовані можливості застосування модульної технології професійного навчання економічно активного населення з використанням сучасних інформаційних технологій, у тому числі через мережу Internet.

10. Сердюк В.Р., Заюков І.В. Впровадження відкритого (дистанційного) професійного навчання на основі модульної технології // Гуманізм та освіта: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21.09.2004 р.).– Вінниця, ВНТУ, 2004. –Том 2 . – С. 52–55.

Особистий внесок: окреслені можливості до широкої реалізації концепції МОП, заснованої на методиці професійного навчання незайнятого населення “Модулі трудових навичок”.

11. Заюков І. В. Розвиток інноваційних форм активної політики зайнятості як фактор підвищення національної конкурентоспроможності країни // Формування стратегії конкурентоспроможності освіти в регіоні: Матеріали регіональної науково-методичної конференції (08.10.2004 р.) .– Дніпропетровськ, ДНУ, 2004. – С. 44–46.

12. Заюков І.В. Інноваційні методи активної політики зайнятості в контексті інтеграції України до ЄС // Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки Вінниччини: Матеріали регіональної науково-практичної конференції (14.11.2004 р.) .– Вінниця, ВНТУ, 2005. – С. 198–202.

13. Заюков І.В. Ефективність модульного професійного навчання при навчанні незайнятого населення // Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання: Матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції (18.04.2005 р.).– Харків, УПА, 2005. – С. 65–66.

14. Заюков І.В. Трансформація інституціональної структури економіки України і її вплив на ринок праці і зайнятість населення // Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національні аспекти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20.04.2005 р.).– Дніпропетровськ, ДНУ, 2005 . – С. 46–48.

15. Заюков І.В. Оцінка рейтингу навчального закладу центрами зайнятості із застосуванням теорії “Нечітких множин” // Дні науки 2005: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (15.04.2004 р.).– Дніпропетровськ, ДНУ, 2005. – С. 31–34.

16. Заюков І. Проблеми і перспективи реалізації модульного професійного навчання безробітних громадян // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21.10.2005 р.).– Хмельницький, ХНУ, 2005. – С. 41–41.

17. Заюков І. Реалізація інноваційних форм активної політики зайнятості населення як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств // Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних та фінансових ринках: Матеріали всеукраїнської НПК (03.02.2006 р.). – Дніпропетровськ, ДНУ, 2006 – С. 33–35.

АНОТАЦІЯ

Заюков І.В. Організаційно-економічний механізм реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.09.01 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Київ, 2006.

Дисертацію присвячено створенню теоретико-методологічних основ і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму реалізації та розвитку інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення. В роботі обґрунтовано значущість реалізації в Україні модульного професійного навчання економічно активного населення як важливого фактору зменшення рівня безробіття, покращення ситуації з зайнятістю в країні, підвищення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці та забезпечення передумов розвитку безперервного професійного навчання.

Визначені і удосконалені підходи до фінансування витрат на проведення професійного навчання економічно активного населення з урахуванням сучасного стану ринку праці та ринку освітніх послуг. Удосконалений механізм визначення рейтингу навчальних закладів з урахуванням кількісних та лінгвістичних критеріїв оцінки. Розроблено прогноз обсягів модульного професійного навчання економічно активного населення. Запропоновані практичні рекомендації щодо подальшого розвитку механізму реалізації модульного професійного навчання економічно активного населення та здійснена його соціально-економічна оцінка. Розроблені рекомендації щодо удосконалення соціально-економічної політики держави в сфері організації та реалізації інноваційних методів професійного навчання економічно активного населення.

Ключові слова: інноваційні методи; професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації; економічно активне населення; безробіття; конкурентоспроможність; компетентність; механізм, ефективність (економічна, соціальна), модель.

АННОТАЦИЯ

Заюков И.В. Организационно-экономический механизм реализации инновационных методов профессионального обучения экономически активного населения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.01 – Демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Институт демографии и социальных исследований НАН Украины, Киев, 2006.

Диссертация посвящена созданию теоретико-методологических основ и практических рекомендаций усовершенствования организационно-экономического механизма инновационных методов профессионального обучения экономически активного населения. В работе обоснована значимость внедрения в Украине инновационных методов профессионального обучения среди таких категорий экономически активного населения, как незанятое население; кадры на производстве; социально-незащищенные категории населения, в том числе инвалиды, женщины, молодежь, военнослужащие в отставке.

Рассматриваемый метод обучения реализуется в соответствии с международным проектом ООН и МОТ «Внедрение гибких программ профессионального обучения для безработных», который позволит уменьшить уровень безработицы в Украине, оптимизировать занятость населения, повысить конкурентоспособность рабочей силы на рынке труда, обеспечит развитие непрерывного профессионального обучения экономически активного населения, в основе которого лежит «фактор компетентности», а не «фактор времени».

В работе приведены методические основы исследований рейтинга профессиональных образовательных учреждений с учетом реализации инновационных методов обучения. В основе оценки рейтинга учебных учреждений лежит «теория нечетких множеств», которая позволяет учесть при выборе учебного учреждения количественные и лингвистические (качественные) критерии.

Усовершенствованы подходы к решению проблем финансирования профессионального обучения экономически активного населения путем диверсификации источников финансирования, в том числе при использовании инновационных методов обучения. Кроме того, предлагается перейти на кредитование экономически активного населения, которое имеет потребность в профессиональном обучении, переобучении или повышении квалификации с использованием льготных механизмов погашения кредитов.

Спрогнозированы объемы модульного профессионального обучения экономически активного населения. Предложена модель определения реальных и потенциальных потребителей модульной технологии.

Разработана организационная модель реализации и развития модульного профессионального обучения экономически активного населения, которая отличается от традиционной модели профессиональной подготовки гибкостью, индивидуальностью.

В диссертации проведена оценка социально-экономической эффективности модульного профессионального обучения, с использованием усовершенствованной методики расчета показателей экономической и социальной эффективности профессионального обучения экономически активного населения. Разработаны и предложены рекомендации по дальнейшему

развитию социально-экономической политики государства в сфере организации и проведения профессионального обучения с использованием инновационных подходов.

Ключевые слова: инновационные методы; профессиональное обучение, переобучение, повышение квалификации; экономически активное население; безработица; конкурентоспособность; компетентность; механизм; эффективность (экономическая, социальная); модель.

ANNOTATION

Zayukov I. V. Organizational and economical mechanism innovation methods of economically active population training. – Manuscript.

Dissertation on scientific degree candidate of economic sciences on speciality 08.09.01 – Demography, economy of labor, social economy and politics. – Institute for Demography and Social Researches of NAS of Ukraine, Kyiv, 2006.

The dissertation is dedicated to creating theoretical and methodological basis and practical recommendations concerning the improvement of methods of professional training of economically active population realization and development mechanism. This work gives background to the significance of realizing module professional training of economically active population in Ukraine being an important factor in unemployment rate decreasing, improving the employment situation, improving compatibility of labor force and providing conditions for permanent professional training of economically active population.

The approaches to financing professional training of economically active population, considering the modern labor and education market, have been defined and improved. The mechanism of defining the rating of educational institutions, considering the quantitative and linguistic criteria, has been improved. The forecast of module professional training of economically active population has been worked out. Practical recommendations concerning the further mechanism of professional training of economically active population development have been proposed and its social and economical evaluation has been performed. The recommendations, concerning the improvement of social and economical policy in the sphere of organization and realization of professional training of economically active population, have been worked out.

Key words: innovation methods, professional training, retraining and qualification improvement, economically active population, unemployment, compatibility, competency, mechanism, efficiency, (economical, social), model.